

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

STYK PRAWA UNII EUROPEJSKIEJ I PRAWA KRAJOWEGO

WYJAŚNIENIA NA TLE WYROKU TRYBUNAŁU SPRAWIEDLIWOŚCI UNII EUROPEJSKIEJ

Z DNIA 7 LISTOPADA 2019 ROKU

W SPRAWACH C-419/18 I C-483/18 *PROFI CREDIT II*

Dotyczy:

1. Obowiązku kontroli przez sąd krajowy z urzędu postanowień umowy konsumenckiej i wykonania obowiązków informacyjnych.
2. Możliwości dopuszczenia przez sąd krajowy z urzędu dowodów w postępowaniu nakazowym i zaocznym.
3. Zakresu kontroli stosunku podstawowego w razie dochodzenia przeciwko konsumentowi roszczeń na podstawie weksla własnego *in blanco*.

I. Stan faktyczny

Wyrok TSUE¹ w sprawie *Profi Credit II* został wydany w połączonych sprawach zainicjowanych pytaniami prejudycjalnymi Sądu Rejonowego dla Warszawy Pragi-Południe w Warszawie (na tle kilku spraw o roszczenia z umowy pożyczki) [**sprawa C-419/18**] oraz Sądu Okręgowego w Opolu [**sprawa C-483/18**]. Powództwa zostały wytoczone przez tę samą instytucję pożyczkową, w oparciu o weksle własne *in blanco* wystawione przez konsumentów, którzy zawarli umowy pożyczki.

W pierwszej grupie spraw powództwo zostało wytoczone wraz z wnioskiem o wydanie nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym. W żadnej ze spraw do pozwu nie została dołączona umowa stanowiąca podstawę wystawienia weksla. Jedynie w jednej ze spraw rozpoznawanych przez Sąd Rejonowy dla Warszawy Pragi-Południe w Warszawie, umowa została przedstawiona przez pozwanego. W tych okolicznościach sąd odmówił

¹ ECLI:EU:C:2019:930.

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

wydania nakazu zapłaty i skierował sprawy na drogę postępowania zwykłego, a następnie wystąpił do TSUE z pytaniami prejudycjalnymi:

- 1) Czy art. 3 ust. 1, art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy [93/13] oraz dyrektywa [2008/48], w tym w szczególności jej art. 10, art. 14, art. 17 ust. 1 i art. 19, stoją na przeszkodzie takiemu unormowaniu prawa krajowego, które pozwala na zabezpieczenie wiarygodności kredytodawcy będącego przedsiębiorcą wobec kredytobiorcy będącego konsumentem za pomocą weksla własnego niezupełnego (*in blanco*)?
- 2) Czy art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy [93/13] należy interpretować w ten sposób, że nakłada[ją] on[e] na sąd rozpoznający sprawę w procesie, o którym mowa w pytaniu pierwszym, obowiązek zbadania z urzędu, czy postanowienia umowy kształtującej stosunek podstawowy dla zobowiązania wekslowego nie zawierają nieuczciwych warunków umownych, także wtedy, gdy będący powodem przedsiębiorca opiera swoje roszczenie wyłącznie na stosunku wekslowym?

W sprawie rozpoznawanej przez Sąd Rejonowy w Opolu powód dołączył do pozwu wypełniony weksel własny *in blanco*, następnie zaś nie odpowiedział na wezwanie sądu pierwszej instancji do przedstawienia porozumienia wekslowego i umowy pożyczki. Mimo istnienia przesłanek do wydania wyroku zaocznego, sąd pierwszej instancji oddalił powództwo, powołując się na brak możliwości analizy postanowień umowy pożyczki, a także wskazując na ogólną wiedzę o wątpliwościach co do treści umów zawieranych przez pozwanego. Sąd Okręgowy w Opolu, rozpoznając apelację od tego orzeczenia, wystąpił do TSUE z pytaniem prejudycjalnym:

„Czy przepisy dyrektywy [93/13], zwłaszcza art. 3 ust. 1 i 2, art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1, oraz przepisy dyrektywy [2008/48], zwłaszcza art. 22 ust. 3, należy interpretować w ten sposób, iż stoją one na przeszkodzie takiemu rozumieniu przepisów art. 10 w związku z art. 17 ustawy z dnia 28 kwietnia 1936 r. [P]rawo wekslowe, które nie pozwala na działanie sądowi z urzędu w sytuacji, gdy ma on silne i uzasadnione przekonanie oparte na materiałach nie pochodzących od stron sprawy, że umowa stanowiąca źródło stosunku

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

podstawowego jest przynajmniej częściowo nieważna, a powód dochodzi swojego roszczenia z weksla *in blanco*, pozwany zaś nie zgłasza zarzutów i zachowuje się biernie?”.

II. Problemy zdefiniowane przez TSUE

Jako zasadniczy problem prawny na tle obu pytań TSUE wskazał kwestię, czy w postępowaniu nakazowym na podstawie weksla własnego *in blanco*, zabezpieczającego roszczenia wobec konsumenta w umowie kredytu konsumenckiego i wypełnionego następnie przez remitenta, sąd może odmówić wystawienia nakazu zapłaty lub wydania wyroku zaocznego i zażądać z urzędu przedstawienia umowy kredytu i deklaracji wekslowej.

Ponadto, TSUE wskazał na potrzebę ustalenia czy weksel własny *in blanco*, w modelu regulowanym przez prawo polskie, może stanowić sposób zabezpieczenia roszczeń wobec konsumenta, czy też jego stosowanie stoi w sprzeczności z dyrektywami 93/13/EWG² oraz 2008/48/WE.³

III. Istota problemów

Problemy przedstawione przez sądy krajowe dotyczyły stwierdzenia:⁴

1) Czy polskie modele postępowania nakazowego i zaocznego wykluczają możliwość dokonania kontroli z urzędu postanowień umowy konsumenckiej (a także deklaracji wekslowej) w sytuacji, w której roszczenie przeciwko konsumentowi jest dochodzone na podstawie wystawionego przez niego weksla *in blanco*, wypełnionego przez przedsiębiorcę, a w tym:

a) czy sąd krajowy może uzupełnić z urzędu materiał sprawy, jeżeli nie pozwala on na kontrolę postanowień umowy zawartej z konsumentem (w szczególności wówczas, gdy roszczenie przeciwko konsumentowi jest dochodzone na podstawie weksla);

² Dyrektywa Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.Urz. L 95, 21.4.1993, s. 29–34).

³ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/48/WE z dnia 23 kwietnia 2008 r. w sprawie umów o kredyt konsumencki oraz uchylająca dyrektywę Rady 87/102/EWG (Dz.Urz.L 133, 22.5.2008, s. 66–92).

⁴ Uwagi w tym punkcie pomijają problem dopuszczalności posługiwania się w obrocie konsumenckim wekslem własnym *in blanco* jako sposobem zabezpieczenia roszczeń. Jak wyjaśnił TSUE, kwestia ta leży poza zakresem objętym bezpośrednio zakresem prawa UE (por. niżej punkt IV.1.).

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

b) czy w związku z istniejącym obowiązkiem kontroli z urzędu postanowień umowy konsumenckiej, sąd krajowy może odmówić stosowania przepisów, które uniemożliwiają kontrolę stosunku podstawowego wówczas, gdy roszczenie przeciwko konsumentowi jest dochodzone na podstawie weksla własnego *in blanco*.

2) Czy analogiczne reguły mają zastosowanie do kontroli przez sąd wykonania przez przedsiębiorcę obowiązków informacyjnych wynikających z regulacji kredytu konsumenckiego.

IV. Rozwiązania przyjęte przez TSUE

Odnosząc się do pytań prejudycjalnych w sprawie C-419/18, TSUE stwierdził, że sposób zabezpieczenia wiarygodności konsumenckich leży ze swojej istoty poza zakresem objętym harmonizacją w prawie UE. Dopuszczalność stosowania weksla *in blanco* jako formy zabezpieczenia roszczeń konsumenckich należy więc do domeny prawa krajowego. W konsekwencji, jak stwierdził TSUE, przepisy dyrektyw 93/13 i 2008/48 nie stoją na przeszkodzie stosowaniu weksla jako sposobu zabezpieczenia roszczeń przysługujących wobec konsumentów (pkt 41, 45–60).

O ile jednak dopuszczalność posłużenia się wekslem *in blanco* pozostaje poza zakresem prawa UE, o tyle sama umowa wyznaczająca stosunek podstawowy mieści się w ramach ogólnego mechanizmu kontroli abuzywności (pkt 52, 57). Dotyczy to także postanowień zobowiązujących konsumenta do wystawienia weksla *in blanco* oraz klauzul zawartych w porozumieniu wekslowym. Postanowienia tego rodzaju nie określają głównych świadczeń stron ani stosunku jakości do ceny w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13. Sądy mogą więc dokonywać ich kontroli z zastosowaniem testu abuzywności (pkt 57–58). W konsekwencji, choć samo posłużenie się wekslem nie może być przedmiotem kontroli w ramach prawa UE, sąd może uznać za bezskuteczne wobec konsumenta klauzule, które stanowiły podstawę wystawienia weksla. W praktyce oznaczało to utratę tytułu do posłużenia się wekslem przeciwko konsumentowi – a tym samym faktyczny brak możliwości skorzystania z weksla jako sposobu zabezpieczenia roszczenia.

W odniesieniu do pytania o zakres obowiązku działania przez sąd krajowy z urzędu w postępowaniu nakazowym i zaocznym, TSUE zauważył, że na tle spraw

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

rozpoznawanych przez sądy polskie wystąpiły dwie konfiguracje procesowe, które należy rozpatrywać osobno z perspektywy prawa UE:

a) Jeśli w materiale sprawy znajduje się dokument umowy konsumenckiej (jak miało to miejsce w sprawie C-419/18), sąd krajowy ma obowiązek dokonać kontroli abuzywności z urzędu (pkt 63). Stanowisko to jest utrwalone w orzecznictwie TSUE, w ostatnim zaś czasie zostało potwierdzone w dwóch orzeczeniach TSUE, wydanych w odpowiedzi na pytania prejudycjalne sądów polskich: z 13 września 2018 r. w sprawie C 176/17 (*Profi Credit I*) oraz z 18 listopada 2018 r., C-632/17 (*PKO Bank Polski*).

b) Inaczej należy oceniać sytuacje, w których sąd krajowy nie ma do dyspozycji umowy konsumenckiej zawartej w konkretnej sprawie, wie jednak o treści innych umów tego rodzaju zawieranych przez danego przedsiębiorcę (co nastąpiło w sprawie C-483/18). W sytuacji takiej nie można stwierdzić, by sąd krajowy dysponował dostatecznymi informacjami, które pozwalałyby na dokonanie kontroli abuzywności. Oznacza to, że sąd krajowy ma obowiązek dokonania we własnym zakresie ustaleń co do faktów sprawy. W tych ramach może on także zażądać przedstawienia przez strony dokumentów koniecznych do ustalenia treści umowy konsumenckiej i do dokonania jej kontroli. Dotyczy to także postępowań, w których prawo krajowe pozwalałoby na wydanie orzeczenia bez przedstawienia sądowi dokumentu umowy – np. na podstawie weksla w polskim modelu postępowania nakazowego (pkt 66–67).

W konsekwencji, TSUE stwierdził także, że sąd ma obowiązek pominięcia przepisów krajowych i orzecznictwa, które stoją na przeszkodzie kontroli z urzędu postanowień umów konsumenckich. Dotyczy to także sytuacji, w których zgodnie z przepisami krajowymi orzeczenie zasądzające świadczenie od konsumenta może zostać wydane wyłącznie na podstawie weksla, a przepisy krajowe pozwalają na kontrolę stosunku podstawowego wyłącznie na zarzut dłużnika wekslowego (pkt 73–76).

Analogiczne wnioski dotyczą także konieczności kontroli przez sąd krajowy, czy przy zawarciu umowy z konsumentem przedsiębiorca prawidłowo wykonał ciążące na nim obowiązki informacyjne. Także w tym przypadku kontrola ta powinna nastąpić z urzędu, a sąd krajowy ma obowiązek dokonać jej niezależnie od ewentualnych przeszkód w krajowym prawie i orzecznictwie (pkt 74).

V. Praktyczne możliwości wykorzystania orzeczenia przez sądy krajowe

1. Znaczenie dla postępowań w sprawach konsumenckich

Wyrok w sprawie *Profi Credit II* ma przede wszystkim znacznie dla kształtu postępowania nakazowego w sprawach konsumenckich. TSUE nie tylko potwierdził w tym orzeczeniu swoje wcześniejsze stanowisko co do konieczności badania abuzywności z urzędu – lecz także wskazał na dalej idący obowiązek sądu krajowego: wyjaśnienia z urzędu okoliczności koniecznych do tego badania. Sąd krajowy ma obowiązek dokonania tej kontroli niezależnie od objęcia tej kwestii zakresem żądań stron.

Jak zauważył Trybunał, obowiązek badania z urzędu abuzywności postanowień umowy konsumenckiej nie stoi w sprzeczności z zasadą dyspozytywności postępowania cywilnego i nie oznacza wyrokowania przez sąd ponad zakres żądania (art. 321 § 1 k.p.c.). Obowiązek ten nie oznacza rozszerzenia przedmiotu sprawy o nowy element (ochronę praw konsumenta wynikających z abuzywności), lecz dotyczy jedynie badania podstawy roszczeń, które zostały zgłoszone przez stronę postępowania (pkt 68).

W wyroku wskazano ponadto wyraźnie na konieczność prowadzenia z urzędu postępowania dowodowego, o ile odpowiednie dokumenty nie zostały zaoferowane przez same strony. W konsekwencji, jeśli okoliczności związane z roszczeniem wekslowym budzą wątpliwości sądu, ma on obowiązek odmówić jego wydania i zażądać od przedsiębiorcy, by przedstawił dokumenty stwierdzające treść umowy (o ile nie znalazły się ona już wcześniej w aktach sprawy).

Z perspektywy prawa polskiego orzeczenie TSUE może więc wpływać także na sposób wykładni art. 232 zdanie 2 k.p.c., stwarzającego podstawę do prowadzenia postępowania dowodowego *ex officio*. W sprawach o roszczenia z umów konsumenckich przepis ten powinien być interpretowany w świetle wyroku *Profi Credit II*, zwłaszcza zaś w świetle zapewnienia rzeczywistej efektywności dyrektywom 93/13 i 2008/48.

W tym zakresie orzeczenie TSUE ma także znaczenie z perspektywy zasady kontrydiktoryjności polskiego postępowania cywilnego. Wyrok *Profi Credit II* wprowadził istotną zmianę w porównaniu z dotychczasowym stanem prawnym, w którym sąd nie mógł z zasady uzupełniać z urzędu materiału dowodowego sprawy, a inicjatywa w tym zakresie musiała pochodzić od konsumenta. Nie wpływa ono natomiast na istotę tej zasady, która nadal obowiązuje w postępowaniach konsumenckich (pkt 69).

2. Obowiązek prowadzenia dialogu ze stronami postępowania

Dokonując kontroli abuzywności, sąd polski ma także obowiązek aktywnego informowania stron postępowania, że sprawa jest badana z tego punktu widzenia (pkt 70). Innymi słowy, sąd powinien stworzyć stronom faktyczną możliwość zajęcia stanowiska i przedstawienia dowodów co do istnienia lub braku abuzywności klauzuli na każdym etapie postępowania – niezależnie od tego, czy kwestia ta była podnoszona na wcześniejszych etapach postępowania przez same strony.

3. Możliwość podnoszenia zarzutów ze stosunku podstawowego przeciwko weksłowi *in blanco*

Wyrok w sprawie *Profi Credit II* ma także bezpośrednie znaczenie dla sposobu kwestionowania roszczeń kierowanych przeciwko konsumentom na podstawie wypełnionego weksla własnego *in blanco*. Jak stwierdził TSUE, sąd krajowy powinien dokonać kontroli postanowień umowy konsumenckiej lub porozumienia wekslowego niezależnie od zarzutów zgłoszonych przez konsumenta.

Jak zauważył TSUE, sąd krajowy ma w takim przypadku obowiązek pominięcia wszelkich przepisów krajowych, które wykluczałyby możliwość dokonania z urzędu kontroli przepisów krajowych (pkt 76). W szczególności oznacza to konieczność interpretacji przez sąd polski art. 10 ustawy z dnia 28 kwietnia 1936 r. prawo wekslowe⁵ w sposób, który umożliwi kontrolę *ex officio* umów kształtujących stosunek podstawowy.

Wreszcie, jak stwierdzono w wyroku, kontrola abuzywności w postępowaniach opartych na wekslu *in blanco*, wypełnionym następnie przez przedsiębiorcę, powinna mieć miejsce wówczas, gdy zasadność wytoczonego na tej podstawie powództwa budzi „poważne wątpliwości” sądu krajowego. Sformułowanie to powtarza treść pytania prejudycjalnego w sprawie C-483/18, w którym również odniesiono omawiany problem prawny do „poważnych wątpliwości” co do zasadności roszczenia opartego na wekslu. Udzielając odpowiedzi, Trybunał nawiązał wprost do okoliczności sprawy, na kanwie

⁵ Dz.U. 1936 nr 37 poz. 282 ze zm.

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

których zostało przedstawione pytanie, a także do faktu, że mogły one wzbudzić istotne wątpliwości sądu polskiego co do tego, czy roszczenie dochodzone przeciwko konsumentowi na podstawie weksla jest zasadne (pkt 61).

Jeżeli okoliczności mogą wywołać wątpliwości co do zasadności roszczenia opartego na wekslu, sąd krajowy powinien mieć możliwość zażądania od stron odpowiednich dokumentów, o ile nie znalazły się one pierwotnie w aktach sprawy (por. wyżej: V.1.). Na tej podstawie sąd krajowy powinien dokonać odpowiednich ustaleń faktycznych, o ile są one konieczne do wykonania obowiązku kontroli postanowień umowy konsumenckiej *ex officio*. Jedynie w takim wypadku możliwe jest zapewnienie skuteczności dyrektywie 93/13 – prawo krajowe zaś nie może wprowadzać ograniczeń materialnych czy procesowych, które wykluczałyby lub poważnie utrudniały realizację tego wymagania (pkt 67).

Trybunału podkreślił jednak (pkt 66), że z utrwalonego orzecznictwa wynika, że sąd krajowy jest zobowiązany podjąć z urzędu czynności dochodzeniowe w celu ustalenia, czy postanowienie umowne zamieszczone w umowie konsumenckiej, która jest przedmiotem toczącego się przed nim sporu, jest objęte zakresem stosowania dyrektywy, a jeżeli tak – zobowiązany jest z urzędu zbadać, czy postanowienie to ewentualnie ma nieuczciwy charakter (wyroki: z dnia 9 listopada 2010 r., *VB Pénzügyi Lízing*, C-137/08, pkt 56; z dnia 14 czerwca 2012 r., *Banco Español de Crédito*, C-618/10, pkt 44; z dnia 21 lutego 2013 r., *Banif Plus Bank*, C-472/11, pkt 24). Przy braku skutecznej kontroli potencjalnie nieuczciwego charakteru postanowień umowy nie można bowiem zagwarantować przestrzegania praw przyznanych dyrektywą 93/13 (wyrok z dnia 13 września 2018 r., *Profi Credit Polska*, C-176/17, pkt 62 i przytoczone tam orzecznictwo).